

Prof. dr. Lázár Zsolt

· Újvidéki Egyetem, Bölcsészettudományi Kar
· zolt.lazar@ff.uns.ac.rs

A PRIMITÍV JOGRÓL

Bronislaw Malinowski: *Zločin i običaj u primitivnom društvu* (Bronislaw Malinowski: Bűntett és szokás a primitív társadalomban). Újvidék: Mediterranean Publishing, 2016

Bronislaw Malinowski (1884–1942) lengyel származású brit antropológus a *Crime and Custom in Savage Society* (Bűntett és szokás a primitív társadalomban) című művét az ún. Trobriand-fázisában írta, a nyugat-csendes-óceáni Trobriand-szigeteken végzett terepmunkája során, amelynek köszönhetően a legjelentősebb empirikus tanulmányai megszülettek. Az *Argonauts of the Western Pacific* (A Nyugat-pacifikum argonautái) (1922) és a *Myth in primitive psychology* (Mítosz a primitív pszichológiában) (1926) munkáin kívül a *Crime and Custom in Savage Society* (Bűntett és szokás a primitív társadalomban) (1926) című tanulmánya forradalmasította a primitív kultúrák néprajzi kutatásait, és megalapozta a funkcionalista szociálantropológiát.

Első kiadása után csaknem egy évszázaddal a *Crime and Custom in Savage Society* (Bűntett és szokás a primitív társadalomban) című tanulmányt továbbra is a jogi antropológia egyik alpműveként tartjuk számon. Malinowski foglalkozott elsőként komolyabban a jogi normákkal antropológiai szemszögből, hangsúlyozva a primitív társadalmak fontosságát a szélesebb körű jogi problémarendszerben, s egyben egy új módszertani standardot is körvonalazott: „A néprajzi terepmunka végzése közben valójában azt kell tanulmányoznunk, hogyan érvényesülnek, illetve működnek a szokásjogi szabályok a valóságos életben” (128).

Az e téren végzett kutatásaira csak a múlt század negyvenes éveiben figyeltek fel, nagyrészt annak a saját munkájának köszönhetően, amelyet Karl Llewelyn és Edward Adamson Hoebel *The Cheyenne Way* (*A Cheyenne út*) című tanulmányáról írt. A szöveg a Yale Egyetem tekintélyes *Yale Law Journal* című folyóiratában jelent meg; ezen az egyetemen Malinowski 1939-től maga is antropológiai előadásokat tartott. A mű – habár csak a tu-

dós halála után jelent meg – több mint pusztá értekezés a néprajznak a jogi rendszerek megértésében és besorolásában való fontosságáról – a szó szoros értelmében nyitás volt ez a jogtudományok felől a néprajzi kutatómunkák, így saját terepmunkája felé is.

E tanulmány alapja is a korlátozott részvétel kutatómódszertani megközelítésének – az akkor forradalminak számító – elve, amely Malinowski (később a teljes társadalmi/kulturális antropológiai társadalom) munkáját az emberi közösségek mindennapi életének tanulmányozása felé terelte. A szigorúan tudományos megközelítés – a terepmunka tárgyának és céljának definiálása – arra a felfedezésre juttatta, hogy a társadalmi felépítés mögött egy kidolgozott és kötelező normatív rendszer létezik, még a primitív emberi közösségek esetében is. Az indukció elvén alapuló rendszer (amely elvet még a terepre indulás előtt határozott meg, mint a megfigyelés és feljegyzés új standardját) a normák és szabályok besorolásához vezet el, aminek köszönhetően kifejti, hogy egyfajta „világos elkülönülés figyelhető meg a primitív jog és a szokások többi formája között”, mindez azzal a céllal, hogy egy „új, dinamikus koncepció jöjjön létre a vadak társadalmi szerveződésében” (16).

Malinowski alap kategóriák mentén indul el, és azt figyeli meg, hogy a tulajdon és a munka társadalmi felosztása egy kötelezettségi rendszert állít fel, amely a kölcsönösség elvén – a Trobriand-szigetek lakói esetében egy mélyen kidolgozott kölcsönös szívességrendszeren – alapul. A javak termelése és cseréje a házasságból és a matrilineáris rokonsági viszonyszámításból eredő kötelezettségekkel van átszöve, miközben e két szféra nem komplementáris teljes mértékben. Ezért a társadalmi státusz tisztelete a bennszülöttek körében, ugyanakkor a szertartásszerű viselkedés különböző formáinak betartása is, korrektív elemként jelenik meg a társadalmi interakció és annak hatékonysága során a társadalmi élet valamennyi szintjén. A mágikus és vallási cselekedetek társadalmi kötelezettséggé nőnek ki magukat, a szokások pedig mint jogi szabályok működnek, amelyek keretében világosan felismerhetők az egyén kötelezettségei és legitim jogai. Lényegében elmondható, hogy „a trobriandi társadalom felépítése a jogi státusz elvén alapul. Ez azt jelenti, hogy a törzsfőnök joga az egyszerű lakosok felett, a férj joga a feleség felett, a szülő joga a gyermek felett, és fordítva, nem véletlenszerű és egyoldalú, hanem bizonyos szabályok mentén rendeződik, és ezek a jogok a kiegyensúlyozott kölcsönös szívességek láncolatába vannak beékelve” (56).

A *Crime and Custom in Savage Society* (Büntett és szokás a primitív társadalomban) című tanulmány első részének központi kategóriáját a reciprocitás elve képezi, amely elv mentén a melanéziai primitív közösségek különféle együttműködési és viselkedésformái rendeződnek. Malinowski a

kölcsönösség elvét a gazdasági viszonyokban fellelhető *kula* rituáléból (a javak cseréjének szertartásából) vezeti le, és a vallás, a rokonsági viszonyok, a szokások és „szerződési” viselkedések mentén dolgozza ki.

A tanulmány második része a primitív közösség „jogrendjével”, azaz a vizálymegoldással, a deviáns viselkedésformákkal és a büntetnek vélt cselekedetek szankcionálásával foglalkozik. A szokásjogon, a státusz- és ceremoniális szabályokon kívül a fekete mágiának és a jóslásnak is szabályozó szerepe van a primitív társadalomban. A fekete mágiától való félelem megelőző szerepet tölt be, és arra kényszeríti a bennszülötteket, hogy tartózkodjanak az erőszaktól és a lopástól, a jóslás pedig szélesebb körű társadalmi szerepet tölt be: „Ez módot nyújt arra, hogy a *status quo* állapotot hangsúlyozzák, illetve, hogy a hagyományos egyenlőtlenségek kifejezésre jussanak, és az újabb egyenlőtlenségek kialakulását megakadályozzák. Mivel a konzervativizmus a legfontosabb irányzat a primitív társadalomban, így a jóslás egészében jótékony hatású, hatalmas értéket képvisel a korai kultúrákban” (99).

A primitív jog és jogrend valahol az ideális típusú primitív (egalitárius) kommunizmus és a tradicionalista társadalmak rigid szokásközpontúsága között, a kölcsönösség elvén, a szokásokon alapuló szabályokon, a státusz- és szertartási kötelezettségeken szerveződik, ami a kiegyensúlyozott társadalmi élet kialakulásához vezetett a primitív közösségekben; az említett kategóriák stabilizáló funkcióját Malinowski a modern polgárjoggal veti össze. Emellett a trobriandi törvények elemzése „tisza betekintést enged a primitív társadalmakban működő kohéziós erőkre, amelyek a csoporton belüli szolidaritáson, illetve a személyes érdekek érvényesülésén alapulnak” (130).

Bronislaw Malinowskinak az arra irányuló erőfeszítése, hogy bebizonyítsa: a primitív jog nem csupán korlátozó tabuk rendszere, amely értelmetlen szokásokban és véres büntetésekből merül ki, maradandó tudományos jelentőséggel bír.

Lukács Tibor fordítása

Beérkezés időpontja: 2017. 09. 01.

Elfogadás időpontja: 2017. 09. 08.

